

DE WEG NAAR 80 JAAR VRIJHEID, EN VERDER...

van 1 maart 2025 tot en met 14 december 2025

**ACHTERGRONDINFORMATIE
BIJ HET VERHAAL EN BIJ DE
GETOONDE OBJECTEN**

Woord van dank

Deze tentoonstelling had niet tot stand kunnen komen zonder hulp van ‘buiten af’, zoals:

- Nick Schoemaker, beter bekend als Nickypedia. Naast de vele tips die hij ons gaf, heeft hij ons ook een groot aantal objecten uit zijn privé collectie over de Tweede Wereldoorlog in bruikleen gegeven.
- Aad Vons, hoofdcommandant van de Leiderdorpse Brandweer tot januari 2023. Via Aad kregen wij voorwerpen in bruikleen, maar ook vertelde hij ons verhalen, die verwerkt zijn in deze hand-out.
- Will van Gessel, Myrna Dop, Willem Appeldoorn, Stef ten Bras en Theo Kwant die allen met verhalen en/of privé voorwerpen hun bijdrage leverden aan deze tentoonstelling.
- Laura Verburg en Wouter Veersema, die ons hielpen met resp. het ontwerp van de poster en het opnemen van de podcastverhalen.

Allen veel dank daarvoor!

Boeken

Er is veel vooronderzoek gedaan via boeken, kranten, archieven en internet.

Hieronder een lijst van titels van enkele relevante boeken:

- ‘Naar de overkant 1940-1945; Leiderdorp-Zoeterwoude HR, Bevrijding’, door Rita Pieterse-Zwetsloot
- ‘Hier woon ik, Leiderdorp’ door Ronald Veeren
- ‘60 jaar vrijheid in Leiderdorp’, Oranjevereniging Leiderdorp, diverse schrijvers
- ‘Altijd paraat, 100 jaar vrijwillige brandweer Leiderdorp’, eindredactie Auke Koornstra
- ‘Het Achterhuis’, door Anne Frank
- ‘Weerklank van Anne Frank’, door Anna G. Steenmeijer
- ‘Het Anne Frank Huis, een museum met een verhaal, Anne Frank Stichting
- ‘De jaren ’40 - ’45, een documentaire’, door Leonard de Vries
- ‘Toen het Dolle Dinsdag werd’, door T.D. Nabroc

Privacy

Op persoonsbewijzen en andere documenten in de vitrines is de naam van de eigenaar te lezen. Wij hebben er bewust voor gekozen dit zo te laten uit eerbied en respect voor hen die verplicht waren tijdens de bezetting deze bewijzen te allen tijde te kunnen tonen.

Op sommige foto’s zijn personen herkenbaar. Hiervoor geldt hetzelfde: uit eerbied en respect kiezen wij er voor deze foto’s te tonen. Hiermee krijgt de geschiedenis letterlijk een gezicht, noodzakelijk om ons van de ernst te doordringen.

De weg naar 80 jaar vrijheid, en verder .....

“Toen de boomen verdwenen, de olie vijftig gulden deed en de tarwe een halve villa, aten we schillen van zwarte handelaren en ruilden we piano’s tegen piepers (en met moeite). Je adem gaat sneller als je terugdenkt aan dien tijd. Want hoe goed doet het, er over te verhalen, als het achter den rug is, hoe goed is het ook er over te vertellen, opdat uw kindskinderen het goede der aarde beter zullen waarderen.”

(Citaat uit ‘Toen het Dolle Dinsdag werd’, door T.D. Nabroc)

Bovenstaand citaat vormt de basis van de kleine tentoonstelling in het Leiderdorps Museum over de Tweede Wereldoorlog en het begin van 80 jaar vrijheid. Niet veel mensen kunnen nog uit eigen herinnering vertellen over die oorlogstijd, maar gelukkig zijn er veel boeken, foto’s, geschreven verhalen. Ook zijn er vele objecten die de herinnering aan de oorlog levend houden. Noodzakelijk om ons er van bewust te houden hoe kostbaar die, inmiddels, 80 jaren zijn waarin wij in vrijheid hebben kunnen leven en hoe nodig het is die vrijheid te blijven verdedigen.

De medewerkers van het Leiderdorps Museum hebben gespeurd in het eigen depot en bij anderen om een beeld te kunnen vormen van de oorlogsjaren en de weg naar het begin van 80 jaar vrijheid. Onderverdeeld in verschillende thema’s vertellen de voorwerpen en foto’s het verhaal.

Via QR-codes kunt u met uw eigen telefoon verhalen uit die tijd beluisteren: de uitzendingen van Radio Oranje, een verhaal over de Bevrijdingsdagen en een deel uit het dagboek van een 14 jarig meisje, met afwisselend meisjes-perikelen en oorlogsangst.

Op de verschillende monitoren ziet u filmpjes uit die tijd.

Uiteraard kunnen wij niet streven naar volledigheid, maar we hopen dat de tentoonstelling een compact beeld geeft. Sommige onderwerpen en objecten zijn vanwege hun bijzondere karakter nader toegelicht.

‘En verder.....’

De toevoeging ‘en verder.....’ heeft betrekking op de tijd waarin wij nu verkeren, na die 80 jaar van vrijheid. Hoe gaat het verder in de huidige onrustige wereldsituatie? Moeten we ons inderdaad voorbereiden op de mogelijkheid van een of meer calamiteiten? Gaat een noodpakket ons daarbij helpen? De laatste vitrine geeft een beeld van mogelijke preventieve maatregelen bij een eventuele calamiteit.

Tot slot

Bekijk alles op uw gemak, lees vooral ook deze toelichting en maak ons deelgenoot van uw herinneringen! Ook vragen wij u om ons te wijzen op onjuiste of onvolledige informatie.

Op de tafel ligt een ‘Bezoekersboek’; wij nodigen u uit uw opmerkingen, toevoegingen, anekdotes en/of herinneringen daarin op te schrijven.

Het team van het Leiderdorps Museum

DE EREBOOG

Op 5 mei 1945 was de capitulatie van Duitsland een feit. De opmars van de geallieerden, die eind 1944 het zuiden van Nederland al hadden bevrijd, werd voortgezet.

Schiermonnikoog was het laatste stukje Nederland dat bevrijd werd, op 11 juni 1945.

*Op de **twee zuilen** van de ereboog ziet u foto's van de bevrijdingsfeesten in Leiderdorp.*

De bevrijding werd hier lang en uitbundig gevierd.

Voor de kinderen werd speciaal voor deze gebeurtenis oranje kleding genaaid, zoals dit oranje jurkje, versierd met rood/wit/blauwe linten!

Links op de linkerzuil de proclamatie van 11 mei 1945 van koningin Wilhelmina ter gelegenheid van 'het uur der bevrijding'.

De grote foto tussen de zuilen toont opgetogen Leiderdorpers bij de bevrijding.

1 + 2 BEZETTING

In de 30-er jaren van de vorige eeuw heerste er grote onrust in Europa. In Duitsland was Hitler aan de macht gekomen, die streefde naar een niet-democratisch groot Arisch Duitsch Rijk. Duitsland werd steeds agressiever en gevaarlijker. Op 10 mei 1940 vielen de Duitse troepen Nederland binnen en was de oorlog een feit. Nederland hield stand, maar nadat de Duitsers op 14 mei Rotterdam hadden gebombardeerd en dreigden met Utrecht hetzelfde te doen, gaf Nederland zich over. Op 15 mei werd de capitulatie overeenkomst getekend en vanaf dat moment was Nazi Duitsland de bezetter van Nederland gedurende vijf jaar. Nederlandse militairen vluchtten naar andere landen, waaronder Engeland, en sloten zich daar aan bij de geallieerden. Veel militairen werden door de Duitsers krijgsgevangen gemaakt.

Koningin Wilhelmina vluchtte met haar gezin naar Engeland. In eerste instantie werd dat laf bevonden door de bevolking, maar vanuit Engeland is zij een belangrijk symbool van de strijd tegen de bezetter gebleken.

Tafel 1

- 1. Gasmasker** van Nederlandse makelij (Vredestein). De gasmaskers werden in de oorlog gebruikt bij luchtaanvallen en beschermden de hulpdiensten en anderen (zelfs paarden!) tegen het inademen van gevaarlijke gassen.
Ook in vredetijd kunnen gasmaskers levensreddend zijn bij het vrijkomen van giftige dampen bij branden of andere calamiteiten.
- 2. Exemplaar van een Duitse krant van 1942.**
- 3. Kogels en kogeltasje van Duitse soldaten.**
- 4. Duitse helm.**

Op de wand:

- **Navigatiebord** dat tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruikt werd aan boord van de vliegtuigen van de Royal Air Force (RAF) voor het bepalen van de koers.
Het bord is voorzien van twee metalen armen, die parallel aan elkaar bewegen over een landkaart. Bevestigd aan de armen zit een doorzichtige meetlat met schaalverdeling waarmee de afstand, de luchtsnelheid, de windsnelheid en de windrichting kunnen worden vastgelegd. Aan de hand van deze gegevens wordt de koers van het vliegtuig bepaald.

Tafel 2

1. **Foto** van enkele leden van de Leiderdorpse afdeling van de luchtbeschermingsdienst (LBD). De LBD was een Nederlandse organisatie, die in 1939 werd opgericht als maatregel om de burgerbevolking te beschermen tegen luchtaanvallen, brand en ander onraad.
2. **Mouwbanden** die werden gedragen door leden van de verschillende onderafdelingen van de LBD. De onderafdelingen waren Politie, Brandweer en EHBO.
3. **Alarmsirene** die in de oorlog in de (voormalige) kerktoren van de Dorpskerk hing.
De sirene werd voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruikt voor het alarmeren van inwoners van Leiderdorp tijdens luchtalarm, brand en andere ontij. De sirene werd bediend door de plaatselijke LBD. Als de sirene klonk moest men zo snel mogelijk naar binnen gaan en daar blijven. Kinderen op de scholen moesten onder de tafels gaan zitten, met de handen over het hoofd. Was het gevaar voorbij, dan werd dat door het luiden van de kerkklokken kenbaar gemaakt.

Op de wand:

- **Foto van verzetsstrijders**, die later de Binnenlandse Strijdkrachten vormden.

Aan het plafond:

- De **Opel Blitz**, de eerste (uiteraard rode) brandweerauto en grote trots van de Leiderdorpse Brandweer, aangeschaft in het begin van de oorlog. De Blitz werd na korte tijd door de Duitsers gevorderd en naar Duitsland overgebracht. Na de oorlog is de Blitz weer teruggekomen, voorzien van een groot aantal kogelgaten. Hij werd gerepareerd en heeft nog tot 1957 dienst gedaan.

3. POLITIEK, COLLABORATIE en VERZET

Politiek en collaboratie

Van 1931 tot 1945 heeft in Nederland de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) bestaan, onder leiding van partijleider Anton Mussert. De partij was anti-democratisch en nationaal-socialistisch.

Al aan het begin van de bezetting werden door de Duitsers alle politieke partijen in Nederland verboden, behalve de NSB. Mussert had grootse ideeën over een GrootNederland, lid van een Germaanse statenbond. In werkelijkheid was de partij een hulptroep van de Duitsers.

Veel NSB'ers hadden in de oorlog hoge of middelhoge bestuursfuncties en werkten samen met de bezetter.

Na de bevrijding werd de partij verboden. Partijleden werden berecht en kregen lange gevangenisstraffen wegens collaboratie.

Anton Mussert werd op 7 mei 1945 gefusilleerd in Den Haag.

Verzet

Vanaf de bezetting, dus vanaf 15 mei 1940, begonnen de Duitsers onmiddellijk met maatregelen om het sociale leven in Nederland in te richten volgens hun regels. Mannen moesten verplicht naar Duitsland om te werken in de Duitse wapenindustrie. Joodse bewoners waren hun leven niet zeker, alleen om het feit dat ze Joods waren. De Duitsers richtten in Duitsland verschillende grote vernietigingskampen in, waar velen de dood vonden. De bezetter verplichtte Joodse burgers de 'Jodenster' zichtbaar te dragen. Zij probeerden door onder te duiken aan een gewisse dood te ontsnappen.

Een afschuwelijk groot aantal Joodse inwoners is dit niet gelukt, ook al omdat velen werden verraden door collaborateurs.

Men kwam in verzet tegen al deze maatregelen, de ondergrondse illegaliteit was actief over het hele land, met gevaar voor eigen leven. Ook in Leiderdorp was het verzet goed georganiseerd. Talloze grote en kleine ondergrondse groepen zorgden voor sabotage, overvallen, onderduikers, illegale pers etc. etc.

De Duitse bezetter controleerde alle beschikbare informatie. Reguliere kranten, die zich niet onderwierpen aan de Duitse censuur, mochten niet meer verschijnen. Dit leidde ertoe dat de ondergrondse met stencilmachines illegale krantjes maakte en die verspreidde onder de inwoners.

De Duitse bezetter verbood ook het luisteren naar berichten van de geallieerden en van Radio Oranje en vorderde daarom alle radio's. Deze vorderingen werden massaal geboycot, zodat er in het geheim toch naar Radio Oranje geluisterd kon worden.

Vitrine 3

1. Winterhulp lucifers en revers speldjes.

Winterhulp was een in 1940 door de bezetter geïnitieerde nieuwe hulporganisatie, die in de plaats kwam van de bestaande overheids-, kerkelijke en particuliere hulpinitiatieven. Het doel was officieel om hulp te bieden aan een ieder die in het bezette Nederlandse gebied in armoede leefde, maar bekend was dat het doel voornamelijk was de genoemde bestaande organisaties buiten spel te zetten. Winterhulp gaf waardebonnen uit waarmee men levensmiddelen, brandstof en kleding kon kopen. Al gauw werd de Joodse gemeenschap uitgesloten van deze vorm van hulp.

De inkomsten voor Winterhulp werden verkregen via collectes (waarbij de gulle gever een reversspeldje* kon krijgen), via loterijen en via de verkoop van bijvoorbeeld doosjes lucifers. Bedrijven moesten 5% van hun winst doneren aan Winterhulp en er werd 1% ingehouden op lonen van werknemers.

'Nog geen knoop van mijn gulp voor winterhulp'

Na aanvankelijk succesvol, werden de collectes voor Winterhulp steeds minder populair. Er waren regelmatig oproepen niets te geven aan Winterhulp, vanwege de niet te verhullen nazi-politieke oriëntatie van de organisatie. Ook was bekend dat de beruchte NSB-er Rost van Tonningen zitting had in het erecomité. De reclameposters werden vaak verscheurd of beklad: *'Nog geen knoop van mijn gulp voor Winterhulp!'* Tegen de collectanten, van wie al gauw het gerucht ging dat het landverraders waren, werd gezegd: *'Ik geef pas aan Winterhulp als onze koningin weer terug is!'* Eind 1944 stortten de sympathie en steun voor Winterhulp helemaal in, de directeur en leden vluchtten, waardoor het niet langer mogelijk was om hulp te bieden.

****reversspeldjes***

Als dank voor een donatie aan Winterhulp kreeg je een speldje, gemaakt van aardewerk of celluloid. De aardewerken speldjes hadden verschillende afbeeldingen en werden een verzamelaarsobject. De speldjes werden onder andere vervaardigd door Brouwers Aardewerk te Leiderdorp en firma Goedewaagen te Gouda.

- 2. Advertentie** bakker L. de Boer, waarschijnlijk uit Leiden. De tekst laat niets te raden over.
- 3. Boekje 'Gek en wijs tijdens Seyss'**. Boekje met spotprenten en -versjes over Arthur Seyss-Inquart, de Rijkscommissaris van de in Nederland bezette gebieden.
- 4. Het Leidsch Dagblad** van vrijdag 31 december 1943, waarin de hoofdredactionele mededeling ("een kort woord van afscheid") dat het LD vanaf die datum niet meer mocht verschijnen.

5. **Schrift met cartoons.** Schoolschrift, gebruikt door het hoofd van een lagere school en naderhand door hem volgeplakt met cartoons die betrekking hadden op het verzet.
6. **Een pijp,** waarin een dolkje verborgen zit (foto).
7. **Een scheerkwast** met in de steel drie minikomпасjes.
8. **Een zaagje,** dat eigenlijk een kompas is.
9. **Een bijbel,** waarvan de bladzijden zijn verknipt, zodat er een pistool in verborgen kan worden. (NB: het getoonde pistool is een foto.)

Op de wand:

- **Onder de tekst 'Politiek en collaboratie'** een spotprent over de NSB. De tekst luidt:
*Op de hoek van de straat staat een N.S.Ber
t'is geen man, t'is geen vrouw, maar een rasplebeër
met een krant in de hand staat hij daar te venten
en verkoopt zijn vaderland voor zes rooie centen.*
- **De illegale pers aan het werk.** Op de foto bij de stencilmachine Cornelis Hobo en Siem Braat. De illegale blaadjes werden rondgebracht door Roel Marbus, de kruidenier.
- **De PTT mouwband** had Roel Marbus zelf gemaakt om 'legaal' op straat te kunnen zijn tijdens het rondbrengen van de krantjes.
- **Het innemen van radio's in het gemeentehuis.** Arie de Lange, zijn zoon Jan, Cornelis Hobo, en Siem Braat. De geschikte ingenomen radio's werden naderhand vervangen door kapotte exemplaren, de goedgekeurde verdwenen in de illegaliteit.

* **Scan de QR-code** en luister naar het verhaal van boer Roest, een Leiderdorpse boer.

Enkele verzetsactiviteiten in Leiderdorp:

- **Overvallen op het gemeentehuis van Leiderdorp**
*Duitsland had mankracht nodig voor de oorlogsindustrie. Aangezien te weinig mannen zich vrijwillig aanmeldden, wilden de Duitsers inzage in het bevolkingsregister van gemeenten om na te gaan welke mannen de leeftijd van 17 t/m 40 jaar hadden en in aanmerking kwamen voor de Arbeitseinsatz.
In Leiderdorp vonden op 4 januari 1944 en op 6 januari 1945 twee gefingeerde overvallen op het gemeentehuis plaats, georganiseerd door het verzet.
De eerste keer met hulp van de gemeenteambtenaar Cornelis Hobo en de tweede keer met hulp van burgemeester Klaas Brug. Het doel was het gehele bevolkingsregister mee te nemen, zodat de Duitse bezetter de gewenste gegevens niet kon verkrijgen.*
- **Ondergrondse laat boot zinken**
Eind 1944 heeft de ondergrondse een boot, die lag aangemeerd in de Zijl bij de Touw-fabriek, tot zinken gebracht. Aan boord van deze boot bevonden zich onderdelen van V2 raketten, koperen hulzen voor granaten, staalkabels, producten van touw, in Leiderdorp ingeleverde radio's en parafine. De Duitsers slaagden er niet in de daders te achterhalen. Daarom kregen als represaillemaatregel alle mannen uit Leiderdorp van 18 tot 60 jaar een oproep om overdag, 's avonds of 's nachts 2 uur lang wacht te lopen bij het gezonken schip. Dit ging maanden zo door.

4. (OVER)LEVEN

Naarmate de oorlog duurde, werden de leefomstandigheden steeds slechter. Aan alles was gebrek. Om toch aan voedsel, brandstof en andere essentiële eerste levensbehoeften te komen, moesten er vaak levensgevaarlijke tochten ondernomen worden. Van alles werd gesloopt om aan hout voor de wonderkacheltjes te komen. Zowel voor de Nederlanders die nog over straat konden, als voor de vele onderduikers werd het leven steeds moeilijker. Er werd geëxperimenteerd met recepten voor suikerbieten en tulpenbollen. Overal, ook in Leiderdorp, kwamen gaarkeukens, waar men voedsel uitdeelde.

Persoonsbewijs, distributiestamkaart, voedselbonnen

Voedsel werd al voor het uitbreken van de oorlog schaars en was daarom beperkt verkrijgbaar. Om iedereen eerlijk van voedsel te voorzien werd in 1939 door de Nederlandse overheid het bonnen systeem ingevoerd. Deze bonnen kon men verkrijgen op vertoon van het persoonsbewijs (dat men altijd moest kunnen tonen) én een persoonlijke distributiestamkaart. De distributiestamkaart uitwisselen met anderen was verboden. Na de capitulatie van Nederland werd deze distributiestamkaart door de bezetter vervangen door de tweede distributiestamkaart, ingevoerd om de duizenden onderduikers, die geen persoonsbewijs hadden, van voedsel af te snijden. Wie geen persoonsbewijs en dus geen stamkaart had, kon geen bonnen afhalen en geen voedsel en andere goederen kopen.

(Tot in de jaren 50 bleven veel goederen slechts op de bon verkrijgbaar. Koffie was in 1952 het laatste product dat ten slotte weer vrij verkrijgbaar werd.)

Gaarkeuken

In gaarkeukens worden tot op de dag van vandaag in oorlogsgebieden voor de hongerige bevolking eenvoudige, voedzame maaltijden bereid, die of gratis, of tegen een klein bedrag afgehaald kunnen worden.

In Leiderdorp was in de oorlog een centrale gaarkeuken, in de garage van Huisman aan de Hoofdstraat. Van daaruit werd het voedsel gedistribueerd naar drie distributiepunten. Het voedsel werd in grote pannen bereid en tegen inlevering van voedselbonnen kreeg men in een meegebracht pannetje een of meer afgemeten porties mee. Een team van Leiderdorpse inwoners zorgde dat de gaarkeuken operationeel bleef.

Voedseldroppings

In de hongerwinter van '44/'45 gaf de bezetter toestemming voor voedseldroppings, door de geallieerden operation Manna en operation Chowhound genoemd. Geallieerde bommenwerpers werden ingezet om blikken met houdbaar, energierijk voedsel te droppen in de meest geteisterde gebieden. Uit Zweden kwamen schepen geladen met meel om brood van te bakken, het Zweedse wittebrood.

In de volksherinnering vielen er Zweedse wittebroden uit de lucht bij de voedseldroppings, maar dat is dus niet waar.

Vitrine 4

1. **Foto van mensen in de rij bij de tabakswinkel, waarschijnlijk in Leiden.**
Tabak was in de oorlog een bijna onmisbare eerste levensbehoefte. Roken nam het hongergevoel weg en door te roken voelde je je prettiger.
2. **Kaart van de vliegroute van droppingsvluchten, in april 1945.** Bij de viering van 40 jaar vrijheid, in april 1985, is ter herdenking deze route nogmaals gevolgen.
3. **Bonnen knippen** in de gaarkeuken.

4. **Tulpenbollen.** Bij gebrek aan voedsel verzamelde men tulpenbollen en suikerbieten en kookte er jam of stampot van.
5. **Distributiestamkaart.** Een voorbeeld van versie 1, de Nederlandse, en een voorbeeld van de Tweede Distributiestamkaart, de Duitse.
6. **Dagboek.** Een dagboekje door een 29-jarige Amsterdammer geschreven in de periode 1 januari 1945 tot en met 18 mei 1945. Onder andere tekent en beschrijft hij het zelf vervaardigde wonder- of noodkacheltje en een geïmproviseerde fiets.

Tekst bij tekening kacheltje:

Op 't oogenblik kookt iedereen op z.g. wonderkachels of kookbussen. Dit zijn kleine kacheltjes, die op de groote kachel geplaatst worden en uitermate groot rendement hebben. Je moet hierin het liefst kleine kooltjes stoken. Nu hebben uiteraard weinig menschen kolen meer. Je kan voor f 2,- per pond kleine cokesjes clandestien koopen!

Tekst bij tekening fiets:

Zoo ziet een fiets er uit. Voor, een oud wieltje van een autoped. Dan is het heel mooi. Meestal alleen een velg. Aan de voorkant een bagagedrager. Kettingkast ontbreekt. Achterband idem, blote velg, of massieve of houten 'band'. Bagagedrager met uitbouw met vele fietstasschen. En zoo trekken ze er op uit, fietsen honderden kilometers en komen of met niets, of met ± 100 kg op de fiets terug. En dat alles met weinig of geen eten. Vooral vrouwen hebben een beestachtig uithoudingsvermogen voor dit soort lange tochten.

7. **Twee persoonsbewijzen** met formuliertje 'Verplichting ten aanzien van het persoonsbewijs'.
8. **Bewijs van Vrijstelling Rijwielvordering.** Zonder zo'n vrijstelling kon je fiets door de Duitsers gevorderd worden.
9. **Zakje voor theesurrogaat.**
10. **Voorbeelden van voedselbonnen.**
11. **Recept voor suikerbietenjam.**
12. **Petroleumstel met ketel.**
13. **Carbidbrander.** In de oorlog werden deze branders vaak gebruikt als verlichtingsmiddel.
14. **Noodkacheltje.** Dit is een hout besparend kacheltje dat in de oorlog werd gebruikt en ook wel wonderkacheltje werd genoemd. Het werd gemaakt van een oud blik of trommel en heeft drie luchtgaten aan de buitenzijde. Het werd gebruikt om op te koken. Men kon met dit kacheltje met heel weinig hout de suikerbieten of tulpenbollen koken.
15. **Gietijzeren strijkijzer.** Bij gebrek aan elektriciteit gebruikte men deze strijkijzers die verhit konden worden op de kachel.
16. **Knijpkat.** Een knijpkat is een zaklantaarn zonder batterijen. Door te knijpen wordt via een ingebouwde dynamo elektrische stroom geproduceerd en gaat het lampje branden. Het geluid doet denken aan het geluid van een kat, vandaar de naam knijpkat.
De knijpkat werd veel gebruikt in de oorlog, omdat het regelmatig volkomen donker was, door de verplichte verduistering en het niet meer functioneren van de (straat)verlichting.

In concentratiekamp Vught werden knijpkatten van dit door Philips ontworpen model geproduceerd door gevangenen die daar door de bezetter te werk werden gesteld bij het Philipscommando, de werkplaats van Philips. Door inmenging en de houding van de directie van Philips waren de arbeidsomstandigheden beter dan in andere kampen. Het heeft niet kunnen voorkomen dat uiteindelijk alle 3125

gevangenen, die in de Philips werkplaats moesten werken, van kamp Vught naar Duitsland zijn getransporteerd, van wie slechts 400 mensen de oorlog hebben overleefd.

- * **Scan de QR-code** en luister naar het verhaal van Bep, een Leiderdorps tienermeisje in oorlogstijd.

Op de wand rechts:

- Het **team van de gaarkeuken** in de Hoofdstraat.
- Uitgifte voedsel bij een **centrale gaarkeuken**. Van daaruit werd het voedsel gedistribueerd naar distributiepunten.

Op de grond rechts:

- **Soeppan en -lepel**. In een dergelijke grote pan werd in de gaarkeuken het voedsel bereid. De **oude soeplepel** werd gebruikt in de gaarkeuken in Leiderdorp.

Op de wand links:

- **Dropping vliegtuigen** die hun blikken voedsel uit de lucht laten vallen.
- **Juichende bewoners** zwaaien naar de vliegtuigen.

Op de grond links:

- **Twee noodrantsoenblikken**. Metalen blikken, gebruikt tijdens de voedseldroppings. *Deze blikken, gevuld met noodrantsoenen, werden in de hongerwinter van '44/'45 door de geallieerden boven Nederland gedropt. De noodrantsoenblikken mochten alleen geopend worden op bevel van een officier. Er zaten biscuits en chocolade in, verrijkt met vitamines en andere ingrediënten. Een van de blikken is nog gevuld, de ander leeg. De lege blikken werden na de bevrijding door de jeugd gebruikt als geïmproviseerde trommels!*

Aan het plafond:

- Een **schaalmodel** van een bommenwerper, later gebruikt voor de voedseldroppings.

In de hoek:

- **Gietijzeren wijzerplaat** van de klok van de (voormalige) toren van de Dorpskerk.

Op de wand:

- **De kerk**, nog mét de toren, waarin de bronzen kerkklok hing.
- **De bronzen klok**. Lees het verhaal van de klok hieronder!
- **De kerk na 1965**, zonder toren, maar met een ruit op de nok waarin tot vandaag de dag de klok hangt.

Het verhaal van de klok:

'Wie met Gods klokken schiet, die wint de oorlog niet'

De wijzers op deze wijzerplaat hebben, vanaf juli 1942 tot na de oorlog, wel de tijd aangegeven, maar zonder het mooie geluid van een beierende kerkklok.

Op 23 juli 1942 werd de tweede metaalverordening door de bezetter van kracht. De Duitsers hadden nog meer metaal nodig voor de productie van hun oorlogstuig.

Nadat eerder al het meeste metaal werd gevorderd, vielen nu de kerkklokken in heel Nederland ten prooi aan hun metaaljacht. Alle kerken moesten hun klok inleveren, zo ook de kerken in Leiderdorp.

De ruim 6000 klokken werden per schip naar Duitsland vervoerd, maar helaas...

één van de schepen, geladen met ongeveer 230 klokken, waaronder die van de Dorpskerk, leed tijdens de tocht over het IJsselmeer nabij Urk schipbreuk. Het was

volgens de toegesnelde Urker hulpverleners 'niet meer te redden'. Sabotage of de realiteit? Niemand die het weet.

Zo hebben de klokken gedurende de rest van de oorlogsjaren op de bodem van het IJsselmeer gewacht op betere tijden.

Na de oorlog zijn alle klokken weer boven water gehaald en teruggeplaatst in hun eigen kerktoren. Zo kon ook de klok van de Dorpskerk, teruggeplaatst in de toren, weer beieren.

De klok bleef in de toren, totdat deze in 1965 werd afgebroken. Er werd op de nok van de kerk een dakruiter geplaatst, waarin de klok tot op de dag van vandaag zijn plek heeft.

- **Oude radio**

Om te voorkomen dat de bevolking berichten van de geallieerden en van Radio Oranje kon ontvangen, werden door de bezetter alle radio's gevorderd. In die tijd waren dat grote kasten met veel lampen en buizen, knoppen en schaalverdeling, niet eenvoudig om te verbergen. Zo werd deze radio bij onraad verstopt in een eierkist. In deze oude radio zit nu modern vernuft verstopt: uit de luidspreker hoor je uitzendingen van Radio Oranje.

VIERZIJDIGE ZUIL

Op de zuil hangen 15 kopieën van aquarellen over de hongerwinter, geschilderd door Augustinus Gerardus van der Linde, geboren in Amsterdam in 1890 en overleden in Utrecht in 1983. Onder de aquarellen de oorspronkelijke titels van de schilder.

Het Utrechts Archief is in het bezit van enkele voorstudies van deze aquarellen. Waar de originelen zich bevinden is niet bekend.

5. JOODSE BURGERS

'Eens zal deze verschrikkelijke oorlog toch aflopen, eens zullen wij toch weer 'mensen' en niet alleen 'Joden' zijn.'

(Citaat uit 'Het Achterhuis', het dagboek van Anne Frank)

Je was je leven niet zeker als je je niet hield aan de regels die door de bezetter werden opgelegd. Saboteurs, werkers in de illegaliteit, onderduikers (om welke reden dan ook), allen liepen gevaar opgepakt en doodgeschoten te worden, zonder enige vorm van proces. Voor Joodse en andere 'ongewenste' burgers in Nederland en in andere Europese landen was de bezetting dramatisch. Hun bestaan alleen al vormde een gevaar. Hitlers diepgewortelde Jodenhaat voedde zijn denkbeelden dat alle Joden verwijderd en vernietigd moesten worden. Het Joodse volk moest, liefst wereldwijd, verdwijnen. In het oude dorp woonden verschillende Joodse gezinnen en Joodse onderduikers. Van in ieder geval één gezin van zes personen is bekend dat zij zijn opgepakt. Zij werden via een tussenstation naar Auschwitz vervoerd en zijn daar om het leven gebracht. Tijdens de bezetting zijn ruim 107.000 burgers uit Nederland weggevoerd en naar de vernietigingskampen gedeporteerd. Van hen zijn slechts ongeveer 5000 mensen levend teruggekomen. Wereldwijd overleefden bijna 6.000.000 Joden de oorlog niet.

Om de herinnering aan de Leiderdorpse Joodse inwoners levend te houden, werden op 9 september 2023 in de Koningstraat, voor nummer 60, zes Stolpersteine* geplaatst. Op dat adres woonde het Joodse gezin, waarvan in 1944 zes leden door de Duitse bezetter in de gaskamers om het leven zijn gebracht.

*Stolpersteine (Struikelstenen) zijn gedenkstenen van 10 bij 10 cm, waarmee de slachtoffers van het nazi regime tijdens de Tweede Wereldoorlog worden herdacht. De Stolpersteine worden in de stoep geplaatst voor de laatste woning van het slachtoffer. Op de kop van de steen zit een messing plaatje waarin de gegevens van het slachtoffer zijn aangebracht.

Vitrine 5:

1. **Boek 'Het Achterhuis'**, door Anne Frank, een tienermeisje dat in Amsterdam ondergedoken zat in de oorlog. Zij en haar familieleden werden verraden, opgepakt en naar Auschwitz gedeporteerd. Veel familieleden werden direct bij aankomst gedood in de gaskamers. Anne werd te werk gesteld, eerst in Auschwitz, later in Bergen-Belsen, waar zij kort voor de bevrijding aan uitputting en ziektes is gestorven. Haar vader overleefde als enige de oorlog.
2. **Reis-Thora.** De Thora bevat de vijf eerste en voornaamste heilige boeken van de Hebreeuwse bijbel (de Tenach), die de grondslag vormen van het Joodse geloof. Deze kleine reis-Thora heeft een perkamenten foedraal.
3. **Persoonsbewijs** waarop een grote **J** gestempeld is, verplicht voor alle Joodse burgers.
4. Foto van de **Hollandsche Schouwburg** in Amsterdam, waar Joodse burgers werden bijeengebracht, voordat zij verder vervoerd werden naar de concentratiekampen in Duitsland.
5. **Transport** van gevangenen richting de concentratiekampen.
6. **Briefkaart**, die uit de trein is geworpen door Joodse mensen die naar een concentratiekamp vervoerd werden. De tekst luidt:
*7 sept. '43,
Lieve Kinderen,
Op weg naar het onbekende roepen wij allen een vaarwel en tot wederziens toe.
Vele kussen en groeten van Moe en Pa*
De desbetreffende 'Moe en Pa' zijn nooit teruggekeerd uit Auschwitz.
De kaart werd bezorgd bij hun kinderen.
7. **Voorbeelden van de Jodenster**, die Joodse inwoners verplicht zichtbaar moesten dragen.
8. **Verklaring van overlijden.** Op 31 januari 1949 door het Nederlandsche Rode Kruis afgegeven verklaring waarin bevestigd wordt dat de genoemde persoon in het concentratiekamp Auschwitz is overleden.
9. **Boek 'In Memoriam'**. In dit boek de namen van de meer dan 100.000 Nederlandse mensen die niet zijn teruggekeerd uit de concentratiekampen.
10. **Concentratiekamp Auschwitz.**

Op de wand:

- Voorbeeld van de **gestreepte kleding** die alle gevangenen in concentratiekamp Auschwitz moesten dragen.
- De zes **'Stolpersteine'**, toen die, op 9 september 2023, op de stoep voor Koningstraat 60 in Leiderdorp geplaatst waren.

6. CANADESE BEVRIJDERS

Nederland werd in een periode van ongeveer een half jaar bevrijd door de geallieerden. In het najaar van 1944 werd het zuiden bevrijd, maar het westen en noorden kregen toen nog te maken met de hongerwinter. Op 5 mei 1945 werd de capitulatie van Duitsland een feit. In de weken daarna ging de opmars van de geallieerden verder.

Op 8/9 mei 1945 trokken de Canadezen via de Hoge Rijndijk Leiden binnen, waar zij enthousiast werden ontvangen. In Leiderdorp heeft slechts één Canadees militair voertuig een rondje gereden. Dat was voldoende om ons te bevrijden!

Vitrine 6

1. **Verzorgingsset** van Canadese soldaten, met voorwerpen voor de persoonlijke verzorging, onder andere een blikje Mc Gregor shaving cream.
2. **Twee persoonlijke documenten.** Het 'Canadian Army Soldier's Pay Book' (soort dagboek) en Queen's Own Rifles of Canada (handleiding).
3. **Drie blikjes sigaretten** en twee doosjes lucifers.
4. **Poetshulp.** De plaat werd achter de koperen knopen en gespen van het uniform geplaatst, zodat er geen poetsmiddel op de stof er om heen kwam.
5. **Twee emblemen** (epauletten), een van het 'ROYAL CANADIAN ARMY SERVICE CORPS', de ander van de '1ST HUSSARS CANADA'.
6. **Reep Hershey's chocolade** en een Mars reep.

Op de wand:

- **Kaart**, waarop de opmars getekend is van de verschillende geallieerde divisies tijdens de bevrijding van West en Noord Nederland in mei 1945. Duidelijk is te zien dat het Westen en Noorden van ons land voornamelijk bevrijd zijn door de Canadezen en alleen het uiterste zuiden, waaronder Maastricht, door de Amerikanen.

In de hoek staat een **Canadese soldaat**, gekleed in het uniform van de Queen's Own Rifles. Hij draagt een baret, met het embleem van de 2^e Canadese divisie (blauw) en heeft o.a. munitietassen, een zakmes, een verrekijker en een bajonet (niet aanwezig) voor een Lee Enfield geweer. Hij draagt leren Engelse laarzen, met ijzerbeslag en enkelbeschermers.

Op de grond:

- Naast de soldaat ligt zijn **legertas** (pukkel), zijn **helm** (model turtle), met een camouflagenet er omheen, en zijn **hoorn**. Hij blies de hoorn om acties aan te kondigen.

Op de wand:

- Voorblad van een **bevrijdingskalender**.
- De **bevrijders** in Leiden en Leiderdorp.
- **Locatie** van de foto van de poster van deze tentoonstelling, de hoek van de Bruggestraat en de Hoge Rijndijk.

De foto werd genomen op de Hoge Rijndijk, nu Leids grondgebied, maar in 1945 nog gemeente Zoeterwoude. Op die plek stonden in mei 1945 veel Leiderdorpers te wachten op de Canadezen. Een logische plek, omdat toen Leiderdorp, ter hoogte van de Dorpskerk, met een brug over de Rijn verbonden werd met Zoeterwoude. De Leiderdorpers hoefden alleen maar de brug over te steken om op de Hoge Rijndijk de Canadezen te kunnen verwelkomen.

(Deze brug werd in 1964 afgebroken en vervangen door de iets noordelijker gelegen Leiderdorpse brug, de Stierenbrug. De beide Bruggestraten lopen nu dood op de Rijn.)

7. BEVRIJDING

Leiderdorpers gingen massaal de straat op om te vieren dat de gehate vijand was verdreven. Overal werd gefeest, erebogen werden neergezet, praalwagens trokken door de straten. Er werd gedanst, men was dolblij. Ook werd direct een begin gemaakt met het oppakken van NSB'ers en collaborateurs.

Vitrine 7

1. **Beschilderde likeurfles.** Een lege fles van Benedictine likeur, ter gelegenheid van de bevrijding beschilderd met de Nederlandse vlag, het wapen "Je maintiendrai" en de Amerikaanse, Engelse en Russische vlag.
2. **Koningin Wilhelmina, terug in Nederland.** De koningin kwam terug toen het zuiden bevrijd was. Deze foto's zijn in Breda en Zeeland gemaakt in maart 1945.
3. **Vaantje van een Oranjevereniging.** 'Jeugd hulde aan Wilhelmina'. Oorspronkelijk was de datum 6 september 1938, maar die is met de hand veranderd in 5 mei 1945.
4. **Foto feestende kinderen.**
5. **Boekenlegger**, met ingeweven de tekst: '5 mei 1945'.
6. **Programmaboekje bevrijdingsfeesten 6 t/m 11 augustus 1945.**
7. **Foto van feestende kinderen.** De jongetjes trommelen op lege blikken van de droppings. De naam op de vlag luidt: 'Muziekgezelschap De Biscuitblik Boys, Leiderdorp'.
8. **Broche**, waarop, op een rode ondergrond, een oranjeboompje is geborduurd. De oranjeboom en -appeltjes staan symbool voor vrijheid en kracht.
9. **Etalagemateriaal uit de winkel van Roel Marbus.** Handgeschreven bevrijdings reclameboodschappen.
10. **Oranje vlag en sjerp.**
11. **Tafellaken**, met ingeweven rood/wit/blauw/oranje rand, gebruikt tijdens de bevrijdingsfeesten.
12. **Foto** van de ereboog in de **Resedastraat**. Bij de bevrijdingsfeesten in de zomer van 1945 behaalde deze straat de eerste prijs als mooiste versierde straat.

* **Scan de QR-code** en hoor een Leiderdorper, J. de Lange, vertellen over zijn beleving van de bevrijding van Leiderdorp.

8. HERDENKEN

Na de oorlog kwam het besef dat de vele slachtoffers van de oorlog en ook de bevrijding herdacht moesten blijven. Landelijk doen we dat met de jaarlijkse Nationale Dodenherdenking op 4 mei en de Bevrijdingsfeesten op 5 mei. Daarnaast werden er comités opgericht om de talloze mensen te eren die in de illegaliteit, met gevaar voor eigen leven, de levens van anderen gered hebben.

Vitrine 8

1. **Bord**, uitgegeven ter herdenking van de bevrijding. In het midden de Amerikaanse, Nederlandse en Engelse vlag. Op de rand de tekst: 'Den vaderlant ghetrouwe, blijf ick tot inden doet'.
2. **Groot herdenkingsbord** met de tekst: 'Nederland bevrijd, 5 mei 1945'. In het midden een afbeelding van een soldaat en een vrouw die op een dode adelaar staan. De adelaar heeft een hakenkruis onder zijn vleugels en wordt door de soldaat in zijn kop

gestoken met een pijl. Op de rand afbeeldingen van de Nederlandse Leeuw en van appeltjes van Oranje.

3. **Herdenkingsbeker**, in 1955 vervaardigd ter gelegenheid van 10 jaar vrijheid.
4. **Groen wandbordje** met de tekst: 'ter herinnering aan de bevrijding van Nederland 5-5-'45'. In het midden een zwaard dat de ketenen van de bezetting heeft doorkliefd.
5. **Verzetskruis Herdenkingsboek.**

Al in augustus 1945 werd voorgesteld om werkers in de illegaliteit voor te dragen voor decoratie. Pas op 5 mei 1981 vond de eerste uitreiking van het verzetsherdenkingskruis plaats. In mei 1985 werd dit gedenkboek uitgebracht, waarin een register met gegevens van allen aan wie het Verzetsherdenkingskruis is toegekend.

Het herdenkingskruis werd ook toegekend aan voormalig gemeentesecretaris Cornelis Hobo, die een grote rol heeft gespeeld in het verzet in Leiderdorp.

Op de wand:

- **Rechtsboven: bord** ter herdenking van de bevrijding van Maastricht door de Amerikanen op 14 september 1944.
- **Boven: Herdenking in mei 1945** bij het graf van het eerste Leiderdorpse slachtoffer van de oorlog.
- **Rechts:** het **oorlogsmonument** op de begraafplaats op de Hoogmadeseweg.
- **Onder:** Burgemeester Bruggeman onthult op 29 april 1991 het nieuwe **herdenkingsmonument** aan de Eikenlaan. De kunstenaar is beeldhouwer Jan de Braat.

9. EN VERDER..... MAATSCHAPPELIJKE WEERBAARHEID NU

De infrastructuur in Nederland is aan elkaar geknoopt met computers. Ons maatschappelijk leven is hiervan geheel afhankelijk geworden. Schepen varen boven gebieden met data/internetkabels en elektriciteitskabels. In de afgelopen maanden zijn verschillende kabels met opzet kapot getrokken door schepen. Deze aanvallen kunnen geschieden door criminelen maar in toenemende mate ook door buitenlandse "actoren". In de wereld vinden ook dagelijks veel cyberaanvallen plaats op grote systemen met digitale gegevens. Afgezien van deze doelen kan ook het elektriciteitsnet een belangrijk doelwit zijn, plaatselijk of landelijk. Als het elektriciteitsnetwerk voor langere duur wordt uitgeschakeld, dan leidt dit tot maatschappelijke ontwrichting, bij de burgers thuis maar ook buitenshuis.

Wat betekent langer dan een paar dagen geen elektriciteit?

Geen elektriciteit betekent geen licht, geen verwarming, geen informatie. In hoogbouw vallen ook de watervoorziening en de liften uit. Veel winkels kunnen niet openen. Het betalen met de pinpas werkt niet meer en de voedselvoorziening loopt gevaar. Het zijn slechts enkele voorbeelden waarmee de burger te maken krijgt.

Om voorbereid te zijn op een dergelijke situatie, wordt aanbevolen om een noodpakket in huis te hebben en een rugzak om een gedeelte van het noodpakket in mee te kunnen nemen als evacuatie nodig wordt.

Vitrine 9

Inhoud van een noodpakket

1. reis-/noodwaterfilter
2. gevriesdroogd maaltijdvoedsel
3. blik noodbiscuits
4. doosjes bruine bonen
5. powerbank zaklamp zonnepaneel
6. blik houdbaar water
7. noodradio met opwind hendel
8. hoofdlamp
9. powerbank
10. toiletpapier
11. water
12. campinggas brander
13. uitvouwbare nooddeken/slaapzak/tent
14. EHBO set
15. Waxinelichtjes en aansteker
16. Noodkaars
17. Rugzak, te gebruiken voor het noodpakket bij evacuatie
18. Brochure, door de Zweedse overheid uitgereikt aan ieder Zweeds huishouden
19. Veiligheidshesje

Aan de voorwerpen in de vitrine kan het volgende nog worden toegevoegd:

- *contant geld*
- *op papier: een lijst met belangrijke contactpersonen en een lijst met belangrijke wachtwoorden; belangrijke documenten zoals paspoort en medische informatie.*
- *iets om de tijd te doden, bijvoorbeeld een kaartspel, puzzelboekje, pen en papier, boeken.*